

A large, artistic watercolor illustration at the top of the page. It depicts a musician from the chest up, wearing a dark, patterned shirt. The musician's left hand is on a piano keyboard, and their right hand is holding a saxophone. The background is a mix of warm, earthy tones with splatters and a faint, sketchy outline of a city skyline on the right side.

Jakub Kasperski

HISTORIA MUZYKI POPULARNEJ

Jakub Kasperski

HISTORIA MUZYKI POPULARNEJ

Tekst: dr Jakub Kasperski

Redakcja: zespół Wydawnictwa SBM

Korekta: Justyna Tomas

Projekt makiety: Paweł Panczakiewicz / PANCZAKIEWICZ ART.DESIGN

Projekt okładki: Amadeusz Targoński

Skład, fotoedycja i opracowanie graficzne: Anna Witwicka

Zdjęcia na okładce | Shutterstock.com:

Front (od góry, od lewej) - © PLotulitStocker, © PLotulitStocker, © Roman Voloshyn, © lassedesignen, © chaoss.

Tył (od lewej) - © Stokkete, © MRProduction, © Roman Voloshyn.

Wydanie I

© Copyright for the text, cover and layout by Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.

Warszawa 2019

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.

ul. Sułkowskiego 2/2

01-602 Warszawa

www.WYDAWNICTWO-SBM.pl

ISBN 978-83-8059-222-3

SPIS TREŚCI

WSTĘP :::::::::::::::::::: 4

Muzyka rozrywkowa a popularna..... 5

ŹRÓDŁA MUZYKI POPULARNEJ :::::::::: 9

Korzenie europejskie 10

Muzyka neapolitańska 11

Paryskie *café-concerts* 12

Music-hall 13

Operetka..... 14

Korzenie pozaeuropejskie 16

Negro spirituals 16

Minstrel shows i ragtime 17

Blues 17

Muzyka latynoska..... 19

Wpływ jazzu na rozwój muzyki popularnej 20

MUZYKA POPULARNA A ROZWÓJ PRZEMYSŁU MUZYCZNEGO :::::::::: 25

Tin Pan Alley 26

Broadway..... 27

Fonografia i radio..... 28

Croonerzy 30

Kino dźwiękowe..... 30

FENOMEN ROCK AND ROLLA :::::::::: 31

Amerykańska inwazja na Europę i brytyjska
inwazja na Stany Zjednoczone na przełomie
lat 50. i 60. XX wieku 36

MUZYKA AMERYKAŃSKA PO ROCK AND ROLLU :::::::::: 43

Twist 44

Doo wop..... 44

Surf rock 45

ROCK PSYCHEDELICZNY I RUCH HIPPISOWSKI :::::::::: 47

Rock psychodeliczny 48

Ruch hippisowski 51

Folk rock 53

Elementy psychodeliczne w mainstreamie 54

OD SOULU DO FUNKU :::::::::: 55

Soul 56

Funk 57

MUZYKA Z JAMAJKI :::::::::: 59

Ska..... 60

Rocksteady 63

Reggae..... 63

ROCK PRZEZ WIELKIE „R”, CZYLI ART ROCK :::::::::: 65

Rock klasycyzujący..... 68

Rock awangardowy..... 69

Jazz-rock..... 70

Rock elektroniczny..... 70

EKSPERYMENTY Z ELEKTRONIKĄ :: 71

Krautrock..... 73

Ambient..... 76

New age..... 76

CIEŻKIE BRZMIENIE EKSTREMALNEGO ROCKA :::::::::: 77

Od hard rocka do heavy metalu 78

Punkrockowy bunt 84

NOWA FAŁA W MUZYCE BRYTYJSKIEJ :::::::::: 89

Synthpop 92

New romantic 94

GLAMOUR, KICZ I WIELKIE PIENIĄDZE, CZYLI KRÓLOWIE POPU I DISKOTEK :::::::::: 95

Cechy i geneza popu..... 96

Disco..... 101

Współczesny pop 104

Lolity popu 106

Pop eksperymentalny 106

Z GETT DO MAINSTREAMU - O REWOLUCJI HIP-HOPU :::::::::: 107

Alternatywny hip-hop 114

KULT TAŃCA W MUZYCE TECHNO I HOUSE :::::::::: 115

House 116

Techno 118

Trance..... 120

ROCK W DOBIE POSTMODERNIZMU :::::::::: 121

Rock alternatywny..... 122

Jangle pop 123

Shoegazing 123

Grunge..... 124

BIBLIOGRAFIA :::::::::: 126

Muzyka popularna jest wszechobecna we współczesnej kulturze. Towarzyszy nam na co dzień dzięki rozmaitym formom nagrań oraz środkom masowego przekazu - radiu, telewizji i internetowi. Dla części odbiorców jest ona czymś więcej niż tylko rozrywką, sposobem na umilanie wolnego czasu albo tłem codziennych czynności. Szczególnie młodzież poświęca muzyce popularnej sporo uwagi, adorując swoich ulubionych artystów i nazywając ich swoimi idolami. To uwielbienie tradycyjnie przejawiało się przede wszystkim w kolekcjonowaniu nagrań i gadżetów związanych z muzycznymi gwiazdami, wykonywaniu ich piosenek, imitowaniu stylu oraz śledzeniu ukazujących się w prasie artykułów, wywiadów, recenzji czy wydarzeń dotyczących ulubionego wykonawcy. Młodzi ludzie chętnie uczestniczą również w koncertach lub spotkaniach z idolami, biorą udział w głosowaniach na ich utwory w muzycznych plebiscytach, a nawet angażują się w działalność fanklubów danego artysty oraz współtworzą młodzieżowe subkultury muzyczne. Najważniejsze są jednak autentyczna miłość do samej muzyki oraz utożsamianie się z wykonawcą i jego artystycznym przekazem.

Ta młodzieńcza fascynacja najczęściej nie kończy się wraz z wejściem w dorosłość - jest zwykle podtrzymywana np. przez nostalgiczne powroty do przeszłości poprzez stare nagrania, a nawet bywa przekazywana kolejnym pokoleniom. Przemysł muzyczny i rozrywkowy, traktujący muzykę popularną jako towar przeznaczony do sprzedaży na wolnym rynku, świadomie wykorzystuje to zaangażowanie oraz silne emocjonalne nastawienie słuchaczy do maksymalizowania zysków. Muzyka popularna funkcjonuje zatem jako zarówno komercyjny produkt rynkowy, jak i część kultury symbolicznej. Wszystko to pokazuje, jak dogłębnie przeniknęła ona nasze codzienne życie, przeszłość i teraźniejszość, a także jak ważnym elementem kultury oraz tożsamości współczesnego człowieka się stała.

Rozwijając temat muzyki popularnej, nie można pominąć kwestii związanych z tekstami piosenek, wizualnych (image artystów, okładki płyt, teledyski), performatywnych (występy sceniczne, koncerty, teatr muzyczny) czy technologicznych (sprzęt audio-wideo, instrumenty). Należy również pamiętać o zagadnieniach społeczno-kulturowych (np. subkulturach młodzieżowych) oraz

ekonomicznych (np. funkcjonowaniu przemysłu muzycznego). Wszystkie te kwestie w mniejszym lub większym zakresie trzeba uwzględnić podczas omawiania danego nurtu, jednak zawsze to muzyka pozostaje centralnym zagadnieniem rozważań.

MUZYKA ROZRYWKOWA A POPULARNA

W odniesieniu do muzyki przeznaczonej dla szerokiego grona odbiorców w języku polskim stosuje się zamiennie dwie nazwy - muzyka rozrywkowa i popularna. Choć obie są poprawne, każda z nich ma inne pochodzenie i kładzie nacisk na inny aspekt. Warto więc uświadomić sobie drobne różnice między tymi pojęciami.

Określenie „muzyka rozrywkowa” do niedawna w Polsce było używane częściej. Wiązało się to z silnym powiązaniem naszego piśmiennictwa muzycznego z niemieckimi naukami o sztuce. W języku niemieckim od XIX wieku stosowano podział na muzykę poważną (*ernste Musik*) i muzykę rozrywkową (*Unterhaltungsmusik*), podkreślając tym samym charakter, funkcję i przeznaczenie każdej z nich. Ta pierwsza była tworzona jako muzyka autonomiczna (tzn. przeznaczona wyłącznie do słuchania) i dość trudna w odbiorze muzyka artystyczna, którą komponowano głównie dla wielkich sal koncertowych, takich jak filharmonie czy opery, oraz dla kościołów. Tworzono ją głównie dla znającego się na sztuce, wykształconego i bogatego mieszczaństwa oraz arystokracji europejskiej. Miała charakter elitarny i wiązano

Muzyka rozrywkowa, zwana też popularną, jest komponowana z myślą o masowym odbiorcy ▼

ją z kulturą wysoką. Za to muzyka rozrywkowa nie kryła w sobie większych ambicji artystycznych, więc mógł jej słuchać każdy niezależnie od pochodzenia społecznego w dowolnym miejscu i dowolnych okolicznościach. Nie była ona też muzyką autonomiczną, ponieważ zawsze pełniła jakieś funkcje: miała bawić i wprowadzać w przyjemny nastrój w czasie wolnym od pracy, stanowiła akompaniament do tańca albo dostarczała rozrywki na balach i imprezach plenerowych. Towarzyszyła też lżejszym w charakterze spektaklom, takim jak operetka, wodewil czy musical. Pod koniec XIX wieku wraz z rozwojem kapitalizmu artyści i handlarze zauważyli, że na muzyce rozrywkowej można zarobić sporo pieniędzy, np. na tantiemach

z praw autorskich albo biletach, nutach, a później również nagraniach. Aspekt komercyjny zaczął więc odgrywać coraz większą rolę. To wszystko sprawiło, że muzykę rozrywkową wiązano z kulturą niską, a nawet utożsamiano z kiczem.

Nazwa „muzyka popularna” wywodzi się natomiast z krajów anglojęzycznych. W ostatnich latach określenie to staje się w Polsce coraz powszechniejsze, wypierając stopniowo z użycia termin „muzyka rozrywkowa”. W odróżnieniu od kręgu kultury niemieckojęzycznej w państwach anglosaskich muzykę dzielono na popularną (*popular music*), klasyczną (*classical music*) oraz

Muzyka poważna była tworzona dla elit i wykonywana głównie w wielkich salach koncertowych ▲

ludową (*folk music*). Zwracano przy tym uwagę na fakt, że muzyki popularnej słuchają wszyscy ludzie (z łac. *populus* - „ludzie”) oraz że jest ona powszechnie znana i lubiana. Określenie „muzyka klasyczna” podkreślało z kolei, że w ramach tego repertuaru tworzy się klasyczne, a więc możliwe najdoskonalsze i wzorcowe dzieła, stanowiące kanon europejskiej muzyki artystycznej. Muzykę klasyczną najczęściej utożsamiano zatem z muzyką poważną, a muzyka ludowa stanowiła repertuar społeczności wiejskich (folklor wiejski) lub klasy słabo wykształconego i ubogiego mieszczaństwa (folklor miejski). Autorzy tych utworów byli zwykle nieznani, gdyż przekazywano je z pokolenia na pokolenie drogą tradycji ustnej, dopuszczając przy tym lokalne warianty w melodiach i tekstach pieśni czy utworów tanecznych. Muzyka wiązała się ściśle z danym regionem oraz miejscowymi tradycyjnymi obrzędami i rytuałami, zarówno świeckimi (np. prace na polu w zależności od zmieniających się pór roku), jak i religijnymi (np.

święta kościelne, obrzędy ślubu czy pogrzebu). Można zatem powiedzieć, że muzykę popularną rozumiano jako utwory powszechnie znane,

Muzyka ludowa jest przekazywana z pokolenia na pokolenie, dlatego autorzy utworów są często nieznani (Józef Chełmoński, *Oberok*, 1878, kolekcja prywatna) ▼

lubiane i słuchane przez wszystkich, muzykę klasyczną utożsamiano z kanonem europejskiej muzyki artystycznej, a muzykę ludową postrzegano jako regionalną, związaną z wiejskimi lub miejskimi tradycjami.

Już w XIX wieku artyści i handlarze zauważyli, że muzyka rozrywkowa przynosi spore dochody ▲

Współczesne definicje muzyki popularnej próbują jeszcze dokładniej określić zakres tego pojęcia w zmieniającej się rzeczywistości i podkreślają jej następujące cechy. Po pierwsze, muzyki popularnej słucha szerokie grono odbiorców, będących częścią społeczeństwa masowego, kształtującego się w Europie i Stanach Zjednoczonych od XIX wieku w wyniku gwałtownych procesów industrializacji, urbanizacji, demokratyzacji oraz rozwoju kapitalizmu. Po drugie, jest tworzona jako produkt kulturowy przez zorganizowany przemysł muzyczny i sprzedawana zwykle na wolnym rynku w postaci nagrań, teledysków czy koncertów. Po trzecie,

Muzykę rozrywkową
zwykle łączy się
z dobrą zabawą
i tańcem ▼

jej podstawowym sposobem dystrybucji i rozpowszechniania są środki masowego przekazu (fonografia, radio, telewizja, internet). Po czwarte, muzyka ta ma głównie charakter rozrywkowy i jest najczęściej związana z kulturą młodzieżową.

Wszystkie te nazwy i definicje mają oczywiście charakter umowny. To, co rozrywkowe, poważne, klasyczne, popularne i ludowe, często ząbca się, jest płynne, zmienne w zależności od okresu historycznego, miejsca geograficznego czy kręgu kulturowego, a twórcy muzyki, zwłaszcza dziś, starają się wymykać definicjom, mieszając rozmaite style oraz gatunki. Nazwy te pomagają jednak w jakimś stopniu porządkować i opisywać otaczającą człowieka kulturę muzyczną.

Starodawne skrzypce i nuty

ŹRÓDŁA MUZYKI POPULARNEJ

KORZENIE EUROPEJSKIE

Skąd się wzięła muzyka popularna? Kiedy zaczęła się jej historia? Czy muzyka ta istniała od zawsze, czy pojawiła się dopiero w pewnym momencie? Na te i podobne pytania trudno jednoznacznie odpowiedzieć. Część historyków muzyki wskazuje, że już w dawnych epokach funkcjonował obiegowy repertuar przeznaczony do zabaw i spędzania wolnego czasu. Co więcej, tak jak współczesna muzyka popularna, był on zwykle utrzymany w formie pieśni czy piosenek, a więc krótkich utworów wokально-instrumentalnych, zawierających powtarzalne formuły muzyczne (zwrotki, refreny) i dodatkowo z wyraźnie zaznaczonym podziałem na melodię wokalisty oraz instrumentalny akompaniament. Mówiąc o pradziejach muzyki popularnej, niektórzy historycy wskazują na takie przykłady jak antyczna poezja liryczna albo pieśni średniowiecznych trubadurów i truverów, przypominające współczesne piosenki miłosne. Inni z kolei przywołują renesansową

Pieśni
średniowiecznych
trubadurów
i truverów są
wskazywane
jako pierwowzór
współczesnej muzyki
popularnej ▼

muzykę mieszczańską lub dworską, jak choćby włoskie villanelle, frottole i canzonetty czy francuskie chansons i airs (popularne gatunki muzyki wokallyjnej doby renesansu o przystępnym charakterze, prostej budowie i fakturze akordowej zamiast polifonicznej). Za rodzaj muzyki rozrywkowej można też uznać XVII- i XVIII-wieczną muzykę towarzyszącą zabawom oraz ucztom dworskim, jak np. *Banchetto musicale* Johanna Scheina albo *Tafelmusik* Georga Philippa Telemanna. Warto również odnotować, że od XVI wieku wraz z rozwojem idei merkantylizmu przystępna muzyka świecka stawała się przedmiotem handlu – pojawił się więc aspekt komercyjny. Dzięki wynalazkowi ruchomej czcionki drukarskiej narodził się m.in. rynek nutowy, w czym ważny udział miały takie ośrodki jak Wenecja (Ottaviano Petrucci), Paryż (Pierre Attaignant) czy Londyn (John Rastell i John Playford). Ponadto w pierwszej połowie XVIII wieku w niektórych krajach europejskich pojawiły się otwarte na szerszą, mieszczańską publiczność pierwsze teatry operowe z biletowanymi spektaklami (np. Teatro di San Carlo w Neapolu

Fryderyk Chopin dający koncert arystokratycznej rodzinie Radziwiłłów w 1829 roku (Henryk Siemiradzki, *Koncert Chopina*, 1887) ▲

z 1737 roku), a także koncerty abonamentowe (np. londyńskiej spółki Bach-Abel z lat 1762-1772). Z kolei w czasach Haydna, Mozarta i Beethovena były modne utwory uprzyjemniające czas wolny, takie jak serenady, divertimenta, kasacje czy nokturny, a nawet niektóre symfonie, mniej poważne w charakterze. W tym samym okresie średniozamożne mieszczaństwo europejskie grywało *Harmoniemusik*, czyli znane utwory przystępnie opracowane do wykonywania domowego na niewielkie zespoły, zwykle składające się z kilku instrumentów dętych. W romantyzmie z kolei istniała fortepianowa lub kameralna muzyka salonowa: sentymentalna, cikliwa, mniej lub bardziej zaawansowana technicznie. Była ona przeznaczona głównie dla kobiet z dobrych domów mieszczańskich, w których fortepian stanowił centrum życia muzycznego rodziny, a także symbol przynależności do konkretnej klasy społecznej i wspólnoty kulturowej. Muzykę tę tworzyli m.in. tacy geniusze muzyczni jak Fryderyk Chopin, Ferenc

KORZENIE EUROPEJSKIE | ŹRÓDŁA MUZYKI POPULARNEJ

Liszt czy Sigismund Thalberg, jednak największą popularność zdobywały utwory dla mniej zaawansowanych pianistów, jak słynna *Modlitwa dziewczyny*, op. 4 Tekli Bądarzewskiej-Baranowskiej z 1856 roku – w drugiej połowie XIX wieku nuty tej kompozycji rozeszły się w całej Europie w dziesiątkach, jeśli nie w setkach tysięcy egzemplarzy.

MUZYKA NEAPOLITAŃSKA

Ważnym źródłem repertuaru europejskiej muzyki popularnej był Neapol, mogący się pochwalić wspaniałą tradycją śpiewaczą. Od około 1830 roku w jednej z miejscowych parafii Santa Maria di Piedigrotta zaczęto organizować konkursy wokalne, z których do dziś zachowało się wiele znanych utworów: *Santa Lucia* z około 1835 roku (sł. Teodoro Cottrau, muz. A. Longo), *O sole mio* z 1898 roku (sł. Giovanni Capurro, muz. Eduardo di Capua), *Torna a Surriento* (polskie *Wróć do Sorrento*, sł. Giambattista De Curtis, muz. Ernesto de Curtis) z 1902 roku i wiele innych. Wielka popularność tych utworów wiąże się ze światową karierą śpiewaków operowych o włoskich korzeniach, takich jak Enrico

Okladka partytury piosenki *O sole mio* z 1898 roku ▼

Caruso, Beniamino Gigli czy Mario Lanza, którzy w latach 30. i 40. XX wieku spopularyzowali ten repertuar w Stanach Zjednoczonych i Europie. Dzięki nim pieśni neapolitańskie znajdziemy nie tylko w repertuarze Franka Sinatry czy Elvisa Presleya, ale również Anny German i wielu innych piosenkarzy na całym świecie.

PARYSKIE CAFÉ-CONCERTS

Innym ważnym ośrodkiem rozwoju muzyki popularnej był Paryż. Pod koniec XVIII wieku pojawiały się tam lokale nazywane *café-chantant* lub *café-concert*, których bywalcy płacili nie tylko za napoje i posiłki, ale również za możliwość posłuchania przyjemnej muzyki wokalne. Artyści śpiewali na małych scenach piosenki, ballady, romanse

lub fragmenty oper. Lokale te funkcjonowały z różnym nasileniem przez cały XIX wiek, osiągając kulminację w latach 1864–1896, a do najśłynniejszych należały paryskie Café des Aveugles, Café

Edgar Degas,
Café-concert w Les
Ambassadeurs,
1876–1877, Musée des
Beaux-Arts de Lyon ▼

des Ambassadeurs, l'Alcazar d'été czy l'Horloge. Pod koniec XIX wieku w stolicy Francji tradycję *café-concerts* nie-

jako przejęły kabarety. Pierwszy taki lokal, nazwany Le Chat Noir (pol. Czarny Kot), otworzył w 1881 roku Rodolphe Salis w peryferyjnej paryskiej dzielnicy Montmartre, kojarzonej wówczas z damami lekkich obyczajów i artystami. Prezentowano w nim głównie krótkie scenki, żarty, skecze oraz satyry polityczne przeplatane humorystycznymi piosenkami. Dwie dekady później w stolicy Francji było już kilkadziesiąt kabaretów, a do najbardziej znanych należały: La Lune Rousse, Le Lapin Agile, Les Folies Bergère czy słynny Moulin Rouge. W tym samym okresie kabarety pojawiły się również w Amsterdamie, a na początku XX wieku także w innych krajach: w Niemczech (Überbrettel w Berlinie od 1901 roku), na ziemiach polskich (Zielony Balonik w Krakowie od 1905 roku) czy w Austro-Węgrzech (Kabarett Fledermaus w Wiedniu od 1907 roku).

Rycina przedstawiająca
koncert w Café
des Aveugles ▲

Francuskie *café-concerts* i kabarety w istotny sposób przyczyniły się do rozwoju współczesnej francuskiej piosenki autorskiej, której najważniejszymi twórcami byli Aristide Bruant, uważany za ojca gatunku, oraz jego